

Peer Bullying in Primary Schools in Low Socio-Economic Level

Yasemin ÖZKAN¹

Elif Gökçearslan ÇİFCİ²

ABSTRACT. Acts of violence have been increasing in recent years in the world and in Turkey. Reflections of these events are seen in schools. One of the most pervasive forms of school violence is bullying. The evidence indicates that school bullying has a variety of negative consequences for both bullies and victims. The purpose of this study was to investigate the frequencies and the types of bullying; the gender of the bullies; the places of the bullying and the individuals whom the victims talk about the bullying in peer groups with low socio economic status. During the study 295 pupils had been reached. According to the results of the study, there is a significant difference in some types of bullying in terms of gender. In addition that bullying exists in schools at low socio-economic status and it is important that the Ministry of National Education should consider school bullying as a serious problem, and that it has negative consequences on pupils' physical, social and emotional damage in terms of the victim. It means continuous and repetitive exposure to bullying behavior harms these children's psycho-social development, and therefore their well-being or life quality. Hence, effective bullying prevention and intervention training programs are needed.

Key words: School bullying, peer violence, victim, pupil.

SUMMARY

Purpose and significance: The purpose of this study was to investigate the frequencies and the types of bullying; the gender of the bullies; the places of the bullying and the individuals whom the victims talk about the bullying.

Methods: The study presented used a total sample of 295 participants, (153 females and 142 males) primary school pupils attending 4th grade and 5th grade of the Aydınlikevler and Mamak located in Ankara. The classification made by the State Institute of Statistics was used for the definition of the district at lower socio-economic level and the primary schools were selected by a simple random sampling method from public schools under the Ministry of National Education. Data were collected between December 2008 and January 2009. The questionnaire used in the study is composed of three parts. In the first part, students' socio-demographic characteristics, in the second part Questionnaire for the Type of Bullying Exposed, in the third part The Peer Interactions in Primary School Questionnaire (PIPS).

Results: A total of 295 Turkish primary school pupils (153 girls and 142 boys) participated in the study. They were attending 4th (144) and 5th (151) grades in primary school in Ankara. At the time of the study, the mean age of the sample was 10.5 years (range: 9–13). 34.8% of their mothers' educational level was illiterate. More than half of their father's educational level was primary and secondary school. More than half of pupils' families (52.2%) were comprised of between two and four people. 55.9% of pupils have one-two siblings.

According to the results of the study, there is a significant difference in some types of bullying in terms of gender. Of the 295 pupils, 33.9% having been bullied verbally, 32.9% were bullied physically, 29.2% were bullied emotionally, and 16.9% were bullied sexually, at least once during the academic year. Another result indicated that boys bully and they become bullied more than girls. Bullying takes place in school garden and the classroom most often. Victims declared that they generally talk about the bullying to teacher. Victim talk latest with counselor services.

Discussion and Conclusions: Bullying is a serious problem in schools and is a matter of recent concern. At the present there is no policy at the central level to deal with bullying. In school, counselor services in sufficient. In addition there aren't social workers in school. It is expected that the results of this study will raise the awareness of students, teachers, school principals, and educational managers and parents to the problem.

¹ Associate Prof., University of Ankara, Department of Social Work, Faculty of Health Sciences, İrfan Bastug cad. No.9 06130, Aydınlikevler-Ankara, Turkey, yozkan@gmail.com

² Lecter Dr. Associate Prof., University of Ankara, Department of Social Work, Faculty of Health Sciences, İrfan Bastug cad. No.9 06130, Aydınlikevler-Ankara, Turkey, elifgokcearslan@gmail.com

Düşük Sosyo-Ekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı

Yasemin ÖZKAN*

Elif Gökçearslan ÇİFCİ**

ÖZ Düşük-sosyo ekonomik düzeye sahip okullarda okuyan ilköğretim öğrencilerinin uğradıkları zorbalık türleri ve sıklıkları, zorbalığı yapanların kim(ler) olduğu, zorbalığın yapıldığı yerler ve kurbanın zorbalığı anlattığı kişilerin belirlenmesi amacı ile yapılan bu araştırmada 295 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmada “Sosyo Demografik Bilgi Formu”, “Şiddet-Kaba Güç Anketi” ve “Maruz Kalınan ve Gözlenen Zorbalığa Karşı Geliştirilen Tutum ve Davranış Soruları (Colorado Okul İklimi Anketi)” kullanılarak veriler toplanmıştır. Sonuçlar 295 öğrencinin %33.9’unun sözel zorbalığa, %32.9’unun fiziksel zorbalığa, %29.2’sinin duygusal zorbalığa ve %16.9’unun ise cinsel zorbalığa maruz kaldığını ve cinsiyet değişkenine göre zorbalık türleri arasında anlamlı bir fark bulunduğunu göstermiştir. Bununla birlikte zorbalık yapan kişilerin daha çok erkekler olduğu, zorba davranışlara en çok sınıfta maruz kalındığı, zorbalıkla karşılaşıldığında daha çok zorba davranış yapan çocuktan uzaklaşıldığı ve bu durumda en çok öğretmenden yardım alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda akran zorbalığının yaygın bir davranış olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Okul zorbalığı, akran şiddeti, kurban, öğrenci

GİRİŞ

Dünya’da ve ülkemizde okullarda akranlar arasında yaşanan şiddet olaylarına yoğun olarak rastlanmaktadır. Okullarda yaşanan bu tür şiddet olaylarına akran zorbalığı denilmektedir. Olweus (1978)’a göre akran zorbalığı; bir kişiye, bir grup veya kişi tarafından sürekli ve tekrarlı olarak fiziksel ve/veya duygusal şiddet uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Bir başka araştırmacı tarafından yapılan tanıma göre ise akran zorbalığı; bir kişi veya grubun kasten bir başka kişiye acı vermesidir (Galoway 1994:76). Nansel ve diğerleri (2001)’ne göre ise akran zorbalığı, kurbanın korkmasına acı çekmesine neden olan, taraflar arasında güçlerde dengesizliğin olduğu, güçlü çocuğun ondan daha az güçlü olana baskı yaptığı, kurban tarafından gelen kışkırtmanın olmadığı ve aynı çocuklar arasında tekrarlı olarak yapılan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırganlıktır. Tanımlarda ortaya çıkan kavramlara göre akran zorbalığında kasit, süreklilik ve tekrar olması beklenmekte ve kurban fiziksel, sözel ve/veya duygusal zarar veren davranışlara maruz kalmaktadır.

Akran zorbalığı üzerine yapılan son çalışmalarda, akran zorbalığının birkaç farklı tipinin olduğu ortaya çıkmıştır. Zorbalık türleri yapılan araştırmalarda çeşitli isimlerle tanımlanıyor olmalarına rağmen, literatürde genelde akran zorbalığının tanımlandığı Fiziksel, Sözel, Dolaylı olmak üzere üç türü bulunmaktadır. “Fiziksel ve Sözel Zorbalık”, geleneksel olarak en çok bilinen zorbalık türüdür (Olweus 1993). “Fiziksel zorbalık” fiziksel zarar verme eylemidir. İtme, tekmeleme, vurma, üzerine bir şey/eşya atma gibi davranışlar fiziksel zorbalığa örnek davranışlardır. “Sözel zorbalık” ise alay etme, hakaret etme, isim takma ve yayma biçiminde kendini göstermektedir (Crick and Grotpeter, 1995; Olweus, 1993; Gini and others 2007).

Crick ve Grotpeter (1995) yaptıkları çalışmalar sonucunda bir başka zorbalık türüne dikkati çekmişlerdir. Bu zorbalık türü, kişiye verdiği zarar nedeniyle “ilişkisel saldırganlık” terimi ile de adlandırılmaktadır. Tanım incelendiğinde, bir kişinin kendi çıkarları doğrultusunda akran ilişkilerini kötüye kullanarak

* Associate Prof., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ymozkan@gmail.com

** Öğretim Görevlisi Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, elifgokcearslan@gmail.com

kurbanı aşığılama, kötöleme, izole etme gibi dolaylı davranışlar göstermesidir. Kişisel isteklere uyum sağlamayan ve kabul etmeyen kişiyi sosyal etkinliklerden dışlama veya o kişi hakkında kötü dedikodu yayma davranışı ilişkisel zorbalığa örnek olabilir. Zorbalıkla ilgili yukarıda verilen tanımlamalara ek olarak bazı araştırmacılar cinsel tacizi de akran zorbalığının bir türü olarak görmekteyler (Land, 2003).

Olweus (1991;1993) 7–16 yaşlarındaki 130.000 okul çocuğunu inceleyerek gerçekleştirdiği çalışmasında öğrencilerin %5-9'unun düzenli olarak zorbalığa uğradığını rapor etmiştir. İngiltere'de yapılan bir çalışma sonuçları 11–16 yaşlarındaki 4700 çocuğun %75'inin fiziksel olarak zorbalığa uğradığını ortaya koymuştur (Glover, 2000). Avustralya'da Rigby (1997) 25.000 okul çocuğu ile çalışarak yedi öğrenciden birinin haftada en az bir kez zorbalıkla karşılaştığını belirlemiştir. İngiltere'de Smith (1991) ilköğretim öğrencilerinin % 8'inin, orta öğretim öğrencilerinin ise % 10'unun diğer öğrencilere haftada bir kez veya daha fazla zorbalık yaptığını itiraf ettiğini ortaya koymuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde Hazler (1996)'in çalışmasında, öğrencilerin % 75'i zorbalığa uğradığını bildirmiştir.

Ülkemizde ise akran zorbalığı üzerine sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Karaman Kepenekci ve Çinkır (2006) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, lise öğrencileri arasında akran zorbalığının yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle öğrencilerin bir eğitim öğretim yılı boyunca birden fazla zorbalık türüne maruz kaldığı belirlenmiştir. Benzer çalışmalar Kıran Esen (2003), Kartal ve Bilgin(2007) ve Kapıcı (2004) tarafından da gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın amacı, düşük sosyo ekonomik düzeye sahip okullarda okuyan 4. ve 5. sınıfa devam eden öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık türleri, zorbalığı yapan kişinin(kişilerin) kim olduğu, zorbalığın yapıldığı yerlerin tespiti ve kurbanın zorbalığı anlattığı kişilerin kimler olduğunun belirlenmesidir.

YÖNTEM

Örneklem

Bu çalışmaya, ilköğretim 4. ve 5. sınıfa devam eden 153 kız, 142 erkek olmak üzere toplam 295 öğrenci katılmıştır. Okullar Milli Eğitim Bakanlığında alınan bilgiler doğrultusunda alt sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden Ankara Aydınlikevler ve Mamak bölgesindeki iki ilköğretim okulu olarak belirlenmiştir. Araştırma verileri Aralık 2008-Ocak 2009 tarihleri arasında toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin, ikinci bölümde Şiddet Kaba Güç Anketi, üçüncü bölümde ise akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin tutum ve davranışları ile öğrencilerin okulda gözledikleri zorba davranışlara yönelik tutum ve davranışlarına ilişkin sorular yer almaktadır.

1. Sosyo Demografik Bilgi Formu: Yaş, cinsiyet, okul, sınıf, anne-babanın öğrenim durumu, aile üye sayısı ve kardeş sayısı ile ilgili sorulardan oluşmaktadır.

2. Şiddet-Kaba Güç Anketi: Okullarda yaşanan zorbalığın bedensel (itme, tekme atma gibi) sözel, (ad takma, alay etme gibi) duygusal (gruptan dışlama, eşyalarına zarar verme gibi) ve cinsel (elle taciz, cinsellik içeren sözler söyleme gibi) olmak üzere dört ayrı kategoride incelenebileceği önerilmektedir (Elliot, 1997). Karaman Kepenekci ve Çinkır (2003), önerilen bu sınıflandırmalardan esinlenerek toplam 19 maddelik bu anketi yeniden düzenlemişlerdir. Bu çalışmada Karaman Kepenekci ve Çinkır (2003)'ün okul zorbalığı anketinden yararlanılmıştır. Daha sonra 121 ilköğretim ikinci kademe öğrencisi üzerinde ölçeğin güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda yapı geçerliliği konusunda da bulgular elde edilmiştir. Çalışma sonucunda ölçeğin toplam varyansının %57.51'ini açıkladığı belirlenmiştir. Testin güvenilirliği maddeler arası iç tutarlılık yöntemiyle belirlenmiş ve Cronbach alfa değeri .86 olarak bulunmuştur.

3. Maruz kalınan ve gözlenen zorbalığa karşı geliştirilen tutum ve davranış soruları: Araştırmada Colorado Okul İklimi Anketinin (Colorado School Climate Survey) Türkçeleştirilmiş ve sadeleştirilmiş formunun altı alt boyutu kullanılmıştır. Bu bilgi toplama aracı bir zorbalık önleme programının parçası olarak Garrity, Jens, Porter, Sager ve Short-Camilli (2000) tarafından geliştirilmiştir. Araç gerekli izin Willam Porter'dan e-posta aracılığıyla alınmasından sonra araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve İngilizce Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda görev yapan bir öğretim elemanı tarafından çevirisi yapılmıştır. Çeviri sırasında ülkemizdeki okulların koşullarına göre kimi küçük değişiklikler yapılmıştır. Örneğin "öğle yemeği salonu (lunch room)" "kantin" olarak kullanılmıştır. Daha sonra eğitimde psikolojik hizmetler alanında doktora derecesine sahip iki öğretim üyesi maddeleri incelemişler ve uygun bulduklarını bildirmişlerdir. Bilgi formu, kurbanın ifadesiyle zorbalık türleri, kurbanların zorbalığa verdikleri tepkiler, zorbalığı yapanların kim(ler) olduğu, kurbanın zorbalığa uğradığı yerler, kurbanın zorbalığı anlattığı kişiler, seyirciye göre zorbalık türleri, seyircinin zorbalığa karşı yaptıkları, öğrencilerin kendilerini güvende hissettiği yerler, öğrencilerin okul iklimi hakkındaki görüşleri ve öğrencilerin zorbalıkla ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada ise değişkenler sadeleştirilerek öğrencilerin son bir ay içinde haftada bir kez veya daha fazla, karşılaştıkları zorbalık türleri ve sıklığı, zorbalığı yapanların kim(ler) olduğu, kurbanın zorbalığa uğradığı yerler, kurbanların zorbalığa verdikleri tepkiler ve kurbanın zorbalığı anlattığı kişiler araştırılmıştır.

BULGULAR

1. Sosyo-demografik özellikler

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 10.5 (en az 9; en çok 12) olup, cinsiyet dağılımı açısından %47.6'sı erkek (n=139), %52.4'ü kız (n=153) dir. Öğrencilerin %48.8'i 4. sınıfa, %51.2'si 5 sınıfa devam etmektedir. Anne ve babanın eğitim durumu incelendiğinde ise annelerin %34.8'i, babaların %3.8'i okuryazar değildir; annelerin %11.1 ile babaların %6.9'u okur-yazardır; ancak okula gitmemiştir. Annelerin %30,3'ü ile babaların %26,6'sı ilköğretim, annelerin %13.9'u ile babaların % 27.7'si ortaokul, annelerin %7'si ile babaların %21.5'i lise mezunu ve annelerin %2.8'i ile babaların %13.5'i üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahiptir. Öğrencilerin yarısından biraz fazlasının (%52.2) ailedeki üye sayısı 2-4 kişi, kardeş sayısı ise en çok 1-2 kardeş (%55.9) olarak belirlenmiştir (Bakınız Tablo 1).

Tablo 1.Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri

Sosyo-Demografik Özellikler	N=295 (%)
Cinsiyet	
Kız	153 (52,4)
Erkek	139 (47,6)
Yaş	
9	15 (5,1)
10-11	259(87.8)
12	21 (7,1)
Sınıfı	
4. Sınıf	144 (48.8)
5. Sınıf	151 (51.2)
Annenin Eğitim Düzeyi	
Okur-yazar değil	100 (34,8)
Okur-yazar ancak okula gitmemiş	32 (11,1)
İlkokul	87 (30,3)
Ortaokul	40 (13,9)

Lise	20 (7,0)
Üniversite ve üstü	8 (2,8)
Babanın Eğitim Düzeyi	
Okur-yazar değil	11 (3,8)
Okur-yazar ancak okula gitmemiş	20 (6,9)
İlkokul	77 (26,6)
Ortaokul	80 (27,7)
Lise	62 (21,5)
Üniversite ve üstü	39 (13,5)
Ailedeki Üye Sayısı	
2 - 4 kişi	154 (52,2)
5 - 7 kişi	126 (42,7)
8 kişi	15 (5,1)
Kardeş Sayısı	
1 - 2 kardeş	165 (55,9)
3 - 4 kardeş	112 (38,0)
5 - 6 kardeş	18 (6,1)

2. Maruz kalınan zorbalık türleri ve kurbanın zorbalığa ilişkin düşünceleri

Tablo 2’de görüldüğü üzere 2008–2009 eğitim öğretim yılı içerisinde öğrenciler bir ya daha fazla zorbalık türüne maruz kalmıştır. Buna göre öğrencilerin %33.9’u sözel zorbalığa, %32.9’u fiziksel zorbalığa, %29.2’si duygusal zorbalığa ve %16.9’u cinsel zorbalığa maruz kalmıştır.

Tablo 2. Cinsiyete göre 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri

Akran Zorbalığının Türleri	Tipi	Toplam (N= 295) (%)	Kız (N=153) (%)	Erkek (N=142) (%)	p
Fiziksel Zorbalık %32.9	İtme	62,7	50,8	49,2	Ns
	Tekme ya da tokat	32,2	41,1	58,9	<,001
	Tehlikeli aletle saldırı	3,4	50,0	50,0	Ns
	Saç/kulak çekme	34,2	61,4	38,6	<,01
	Bedene kaba şaka	32,5	42,7	57,3	<,01
Sözel Zorbalık %33.9	Ad takma	49,2	51,7	48,3	Ns
	Alay etme	43,4	52,3	47,7	Ns
	Takılma	29,2	54,7	45,3	Ns
	Laf atma	25,8	51,3	48,7	Ns
	Hakaret küfür	32,9	41,2	58,8	<,01
Dedikodu yayma	23,4	60,9	39,1	Ns	
Duygusal Zorbalık %29.2	Gruptan dışlama	26,8	54,4	45,6	Ns
	Küçük düşürme	29,2	58,1	41,9	Ns
	Ayrımcılık yapma	35,3	52,9	47,1	Ns
	Eşyaya zarar verme	25,1	62,2	37,8	<,05
Cinsel Zorbalık %16.9	Cinsellik içeren sözler söyleme	15,6	37,0	63,0	<,01
	Sarkıntılık etme	10,8	21,9	78,1	<,001
	Elle rahatsız etme	24,1	39,4	60,6	<,01

Fiziksel zorbalık türünde öğrencilerin yarısından fazlasının itme (%62.7) davranışına maruz kaldığı, erkeklerin büyük çoğunluğunun (%58.9) tekme ya da tokat, kızların büyük çoğunluğunun (%61.4) saç kulak çekme gibi fiziksel zorbalık davranışına maruz kaldığı görülmüştür. Sözel zorbalık türünde öğrencilerin yarıya yakınının isim takma (49.2%) davranışına maruz kaldığı, erkeklerin en çok hakaret ve küfür davranışına (%58.8) maruz kaldığı, kızların ise en çok dedikodu yayma davranışına (%60.9) maruz kaldığı görülmüştür. Duygusal zorbalık türünde ise öğrencilerin en çok ayrımcılık davranışına (%35.3) maruz kaldığı, erkeklerin en çok ayrımcılık yapma davranışına (%47.1), kızların ise en çok eşyaya zarar verme davranışına (%62.2) maruz kaldığı görülmüştür. Cinsel zorbalık türünde ise öğrencilerin büyük çoğunluğunun elle rahatsız etme davranışına (%24.1) maruz kaldığı, erkeklerin büyük çoğunluğunun cinsellik içeren sözler söyleme davranışına (%63), kızların ise daha çok elle rahatsız etme davranışına (%39.4) maruz kaldığı görülmüştür.

Tablo 3. Zorbalığı yapan kişi

Zorbalığı yapan kişi	Sayı	%
Bir erkek	184	62,4
Bir kız	80	27,1
Bir grup	51	17,3

Cinsiyet açısından bakıldığında Tablo 3'te zorba davranışı yapanların daha çok erkekler olduğu (%62,4) ortaya çıkmıştır. Bunu kızlar (%27,1) ve bir grup (%17,3) tarafından yapılan zorbalık izlemektedir.

Tablo 4. Zorbalığın yaşandığı yer

Kurbanın zorbalığa uğradığı yer	Sayı	%
Sınıf	112	38,0
Oyun bahçesi	99	33,6
Koridor	85	28,8
Okula gidiş ve okuldan geliş	55	18,6
Kantin	31	10,5
Tuvaletler	26	8,8

Tablo 4'de zorba davranışların en çok sınıflarda (%38), devamında oyun bahçesinde (%33.6), koridorda (%28.8), okula gidiş ve okuldan gelişlerde (%18.6), kantinde (%10.5) ve tuvaletlerde (%8.8) yaşandığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Zorbalıkla karşılaşınca verilen tepkiler

Verilen Tepkiler	Sayı	%
Çocuktan uzak durdum	158	53,6
Durmasını söyledim	154	52,2
Aldırmadım	91	30,8
Daha iyi hissetmek için kendi kendimle konuştum	72	24,4
Hiç bir şey yapmadım	54	18,3
Bunu yapana vurdum	42	14,2
Komik şeyler söyleyerek veya yaparak çocuğu durdurdum	33	11,2
Ben de kötü şeyler söyledim, alay ettim	20	6,8
Çocuğa hakkımda söylediği şeyi kabul ettiğimi söyledim	19	6,4
Diğer	31	10,5

Tablo 5’de zorbalığa karşı verilen tepkiler verilmiştir. Çocukların yarısından fazlası zorbalıkla karşılaştığında, zorbalık yapan çocuktan uzaklaştığını (%53.6) veya durmasını söylediğini (%52.2) ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Zorbalıkla karşılaştığında yardım alınan kişiler

Zorbalıkla karşılaştığında Yardım Aldığı Kişi	Sayı	%
Öğretmen	239	81,0
Anne-baba	171	58,0
Okuldaki yetişkin	59	20,0
Rehberlik servisi	51	17,3
Arkadaş	41	13,9

Tablo 6’da zorbalıkla karşılaştığında verilen tepkiler yer almaktadır. Buna göre zorbalığa maruz kalan çocukların büyük bir çoğunluğu (%81) bu deneyimi öğretmenlerine söylediklerini, yarısından fazlası anne-babalarına söylediklerini, beşte biri (%20) okuldaki bir yetişkine söylediklerini belirlenmişlerdir. Araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu ise çocukların rehberlik servisinden yardım alma durumunun oldukça düşük (%17.3) olmasıdır.

3. Zorbalığa Maruz Kalmayan İzleyicilerin Zorba Davranışlara İlişkin Görüşleri

Tablo 7’de son zamanlarda okulda zorba davranışların görülme sıklığı verilmiştir. Bir çocuğun diğer çocuklar tarafından dövüldüğünü, itildiğini veya tekmelendiğini hiç görmeyenlerin oranı %19.7’dir.

Tablo 7. Son Zamanlarda Okulda Zorba Davranışlar Görülme Sıklığı

Son zamanlarda okulda zorba davranışlar gösteren kişileri görme sıklığı	Hiç görmedim		Bir defa gördüm		Birden fazla gördüm	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir çocuğun diğer çocuklar tarafından dövüldüğünü, itildiğini veya tekmelendiğini gördüm.	58	19,7	91	30,8	146	49,5
Çocukların birine kötü sözler söylediğini, alay ettiğini veya isim taktığını işittim	71	24,1	90	30,5	133	45,1
Çocukların başka birisi hakkında gerçek olmayan hikâyeler anlattığını işittim	137	46,4	87	29,5	71	24,1
Çocukların bazı çocukları oyunlara veya yaptıkları işlere almadıklarını gördüm	82	27,8	114	38,6	99	33,6
Çocukların başka birisine ait şeyleri izinsiz veya habersiz aldığını duydum veya gördüm	121	41,0	92	31,2	82	27,8
Çocukların başka birisini incitmek veya eşyalarını almakla tehdit ettiğini duydum veya gördüm	170	57,8	65	22,1	59	20,1

Bir defa görenlerin oranı %30.8, birden fazla görenlerin oranı ise %49.5’dir. Birine kötü sözler söyleyen, alay edenleri gördüğünü ifade edenlerin oranı incelendiğinde ise hiç görmeyenlerin oranı %24.1, bir defa görenlerin oranı %30.5 ve birden fazla görenlerin oranı %45.1’dir. Birisi hakkında gerçek olmayan hikâyeler anlatanları görme durumuna bakıldığında ise çocukların yarısına yakını %46.4’ü böyle bir olayı

hiç görmediğini, %29.5'i bir kez gördüğünü, %24.1'i ise birden fazla kez gördüğünü belirtmiştir. Oyunlara veya yapılan işlere alma durumunda ise çocukların %27'8'i bu tür bir davranışa maruz kalan öğrenci görmediğini, %38'6'sı bir kez bu tür bir davranış gördüğünü, %33.6'sı ise birden fazla kez bu tür bir davranış gördüğünü ifade etmiştir. Bir başkasına ait eşyaların izinsiz alındığını görme durumuna bakıldığında ise çocukların %41'nin böyle bir davranış görmediği, %31.2'sinin bir kez gördüğü, %27'8'inin birden fazla kez bir başka çocuğa bu tür bir davranışın yapıldığını gördüğü ifade edilmiştir.

Tablo 9. İzleyicilerin birisinin zorbalığa uğradığını gördüğünde yaptıkları

Birisinin zorbalığa uğradığını gören izleyicilerin yaptıkları	Sayı	%
Zarar veren çocuğa kendini nasıl hissettiğini sorarım	154	52,2
Çocuğun problemini çözecek fikirler bulmasına yardım ederim	141	47,8
Okuldaki yetişkinden yardım alırım	101	34,2
İncitilen, alay edilen çocuğa benimle oynamasını söylerim	81	27,5
Öbür çocuğa zarar veren çocuğun önüne geçerim	74	25,1
İncitilen alay edilen veya dışlanan çocuğun kaçmasına yardım ederim	65	22,0
Hiç bir şey yapmam	51	17,3

Tablo 9'da birisinin zorbalık yaptığını gören öğrencilerin davranışları verilmiştir. Buna göre öğrencilerin yarısından fazlası (%52.2) zarar veren çocuğa kendisini nasıl hissettiğini sorduğu, yarıya yakını (%47.8) zorbalığa maruz kalan çocuğun bu sorunu çözebilmesi için fikirler bulmasına yardımcı olduğu, üçte birlik bir bölümü ise okuldaki bir yetişkinden yardım aldığı, yaklaşık olarak dörtte birlik bir bölüm ise incitilen çocuğu kendi oyunlarına aldığı (%27.5), zarar veren çocuğun önüne geçmeye çalıştığını (%25.1), incitilen, alay edilen çocuğun kaçmasına yardım ettiğini (%22) ifade edilmiştir. Hiçbir şey yapmayanların oranı ise %17.3'tür.

Tablo 10. Öğrencilerin Okula gidiş dönüşlerde kendilerini güvende hissettikleri yerler

Öğrencinin kendini güvende hissettiği yer	Güvensiz		Biraz güvensiz		Biraz güvenli		Güvenli		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sınıf	7	3,1	21	9,2	20	8,8	180	78,9	228	100
Oyun bahçesi	42	14,3	48	16,4	96	32,8	107	36,5	293	100
Koridor	22	7,6	26	9,0	87	30,1	154	53,3	289	100
Okula gidiş ve okuldan geliş	80	27,6	54	18,6	66	22,8	90	31,0	290	100
Tuvaletler	50	17,2	35	12,0	70	24,1	136	46,7	291	100

Öğrencilerin okula gidiş dönüşlerde kendilerini güvende hissettikleri yerler Tablo 10'da verilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%78.9) sınıfı, yarısından fazlası (%53.3) koridoru, yarıya yakını tuvaletleri güvenli bulurken, okula gidiş ve okuldan gelişleri güvenli bulmayanların oranı %27.6, biraz güvensiz bulanların oranı ise %18.6'dır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular, öncelikle araştırmaya katılan ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasında zorbalığın oldukça ciddi ve yaygın bir sorun olduğunu göstermektedir. Düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip iki okuldan toplanan verilere göre öğrencilerin çoğunluğunun fiziksel zorbalığa maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Benzer bir bulgu Çuhadaroğlu ve diğerleri (2004) tarafından yapılan, Türkiye Bilimler Akademisinin desteklediği "Ergen ve Ruhsal Sorunları Durum Saptama Çalışmasından Şiddete

Yönelik Bazı İzdüşümleri” konulu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada en az şiddete maruz kalanların ise üst sosyo-ekonomik düzeyde olduğu belirlenmiştir. Düşük sosyo-ekonomik düzey ile paralel olarak çocukların anne babalarının eğitim düzeylerinin de çoğunlukla düşük olduğu, anne babaların okur-yazar ve ilkökul mezunu oldukları görülmektedir. Veri toplama sürecinde görüşülen öğretmenlere göre; düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip anne-babalar, aile içerisinde de çocuklarına yönelik şiddet uygulamaktadırlar. Bu aileler eğitim yöntemi olarak kullanılan şiddetin, çocuğun gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerini tahmin edememektedirler.

Öğrenciler arasında yaşanan zorbalık türleri açısından ise büyük çoğunluğunun en çok fiziksel zorbalığa uğradığı belirlenmiştir. Fiziksel zorbalık oranının yüksek çıkmasının nedeni, toplumda en yaygın ve görünür şiddet türlerinden birinin fiziksel zorbalık olması ile açıklanabilir. Diğer zorbalık türleri, özellikle ilişkisel ve cinsel zorbalık türleri çok daha örtük konumdadır.

Araştırma sonucuna göre zorba davranışı çoğunlukla erkekler uygulamaktadır. Cinsiyete ilişkin benzer bulgular yapılan pek çok araştırmada da ortaya çıkmıştır (Boulton and Underwood 1992; Olweus 1993; Rigby and Slee 1999; Kapıkıran ve Fiyakalı 2003; Pişkin 2006; Sapouna 2008).

Zorbalığın yaşandığı yere ilişkin araştırma bulguları, öğrencilerin ilk sırada zorba davranışlara sınıfta maruz kaldığını, bunu oyun bahçesi, koridor, okula gidiş-dönüş yolunun izlediği, daha sonra ise kantin ve tuvaletlerde zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. Okul bahçesinde zorbalığa maruz kalma pek çok araştırmada ilk sırada belirtilirken (Buchanan ve Winzer, 2001; Dake ve diğerleri, 2003; Egbochuku, 2007; Fekkes ve diğerleri, 2005; Stockdale ve diğerleri, 2002), sınıfta zorbalığa maruz kalma durumu ise Pişkin (2006) ve Kartal ve Bilgin (2007)’in yapmış olduğu araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Sınıf, öğrencilerin birbirleriyle en fazla iletişim kurdukları ve en çok bir arada buldukları mekânları oluşturmaktadır. Bu mekânlarda öğrencilerin birbirlerine yönelik zorba davranışlar göstermesinin kontrol altına alınması ve bunu önlemeye yönelik uygulamalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Zorbalıkla karşılaşıldığında öğrencilerin tamamına yakınının öğretmenlerinden yardım aldığı görülmektedir. Kartal ve Bilgin (2007) tarafından yapılan bir araştırmada ise en çok yardım alınan kişi bir arkadaş veya anne-babadır. Suderman ve diğerleri (1996) yaptıkları araştırmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun zorbalığa uğradığını, herhangi bir yetişkine haber vermediği gibi uzun bir süre bu duruma karşı sessiz kaldığını bildirmiştir. Bu durumun zorbalık yapandan korkma ve arkadaşları arasında küçük düşmekten korkma nedeniyle olduğu düşünülebilir.

Araştırmada en az yardım alınan yerlerden birisi ise okul rehberlik servisleridir. Okullarda rehberlik hizmetlerini gerçekleştirecek personelin sayıca az ve uygulamalarda sosyal hizmet boyutunun eksikliğinin, öğrencinin rehberlik servisini kullanma konusunda alışkanlık geliştirmesini engellediği düşünülmektedir.

Akran zorbalığında bir diğer boyut ise zorba davranışlara maruz kalmayan, ancak bu davranışları izleyen öğrencilerin tutumlarıdır. Araştırmada izleyici konumunda olan öğrencilerin zorba davranışı görme sıklığı ile zorba davranışa maruz kalan bir öğrenciyi gördüğünde gösterdiği tutum incelenmiştir. İzleyicilerin büyük bir bölümü çevrelerinde zorba davranışlar gösteren kişiler olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle çevrelerindeki kişilerin zaman zaman dövüldüğü, kötü sözlere maruz kaldığı, arkadaşları hakkında gerçek olmayan hikâyeler duyduğu ortaya çıkmıştır. İzleyicilerin, çevrelerindeki bir öğrenciyi zorbalık yapan bir diğer öğrenciyi gördüğünde, daha çok zarar veren kişiye kendisini nasıl hissettiğini sorarak karşısındaki kişinin yaptığı davranışı sorgulamak için bir fırsat sunduğu görülmektedir. Bir yetişkinden yardım alma oranı ise 1/3’tür. Öncelikli olarak kendi aralarında sorunu çözmeye çalışma eğiliminin olduğu, ancak daha büyük sorunlarda bir yetişkinden yardım alındığı düşünülmektedir.

Öğrencilerin kendilerini güvende hissettikleri yerler içerisinde ilk sırada sınıf gelmektedir. Bu bulgu en çok zorbalığa maruz kalınan yer ile çelişmektedir. Araştırma sonucunda öğrencilerin en çok sınıfta zorba davranışa maruz kaldıkları ifade edilirken en güvenli yerin yine sınıf olması aslında sınıflarda öğretmenlerin olmasının da bu davranışlardan uzak kalınmasına yardımcı olduğunu düşündürmektedir. Yine aynı grup, zorbalıkla karşılaşıldığında öğretmenlerinden yardım aldıklarını ifade etmişlerdir.

Öğretmenleriyle sınıf ortamında daha çok birlikte olmaları, öğretmenlerinde yardım almalarını kolaylaştırmaktadır.

En güvenli ikinci yer ise koridor ve sonrasında tuvaletler bulunmuştur. En güvensiz yerlerin ise okul dışı olduğu, okula gidiş ve dönüşlerde öğrencilerin kendilerini güvensiz hissettikleri ortaya çıkmıştır. Okullarda giderek yaygınlaşan okul çetelerinin okul çıkışlarında bir araya geldiği düşünülmektedir. Bu nedenle özellikle okul çevresinin de güvenli olabilmesi için önlemlerin alınması gereklidir.

Araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere okul şiddeti gün geçtikçe artan bir olgudur ve şiddetin boyutları her geçen gün daha da korkutucu bir duruma gelmektedir. Akranlar arasında yaşanan bu olumsuz deneyim çocuğun uzun vadede kalıcı zararlar görmesine neden olmaktadır. Bu nedenle okullarda akran zorbalığını önleyici programlar geliştirilmeli ve okul sosyal hizmeti hayata geçirilmelidir. Ayrıca şiddetin zararları konusunda anne babaları eğitici ve farkındalık yaratıcı programlar da geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Buchanan, P. and Winzer, M., (2001). Bullying in schools: Children's voices. *International Journal of Special Education*, 16(1), 67–79.
- Boulton, M. & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62: 73–87.
- Crick, N. and Grotpeter, J. K. (1995). "Relation Aggression, Gender, and Social Psychological Adjustment", *Child Development*, 66: 710–722.
- Çuhadaroğlu Çetin F., Canat S., Kılıç E., Şenol S., Rugana N., Öncü B., Gündüz Hoşgör A., Işıklı S., Avcı A., 2004. TUBA, Adolescent and psychic Problems: Study of state determine, Turkey, Science Academy Reports. Sayı: 4. Ankara: TÜBİTAK Pres.
- Dake, J.A., Price, J.H., Telljohann, S.K., and Funk, J.B., (2003). Teacher perceptions and practices regarding school bullying prevention. *Journal of School Health*, 73(9), 347–355.
- Egbochuku, E.O., (2007). Bullying in Nigerian schools: Prevalence study and implications for counseling. *Journal of Social Sciences*, 14(1): 65–71. [Online]: Retrieved on 26-December-2007, at URL:<http://www.krepublishers.com/02-Journals/JSS/JSS-14-0-000-Web/JSS-14-0-000-000-2007->
- Elliot, M. (1997). *101 Ways of dealing with bullying*. London: Hodde Children's Book.
- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., and Verloove-Vanhorick, S.P., (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research Theory & Practice*, 20(1), 81–91.
- Garrity, C., Jens, K., Porter, W., Sager, N., & Short-Camilli, C. (2000). Bully-proofing your school: A Comprehensive Approach for Elementary School. Chapter Three: *Colorado School Climate Survey, Elementary School Student Report*, 55–61. Second Edition. Longmont, CO: Sopris West.
- Galloway, D., (1994). Bullying: The importance of a whole school approach. *Therapeutic Care and Education*, 3, 315–329.
- Gini G., (2004). Bullying in Italian schools: An overview of intervention programmes. *School Psychology Int* 25: 106–116.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B., & Altoe, G., (2007). Does empathy predict adolescent's bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior*, 33(5), 467–476.
- Glover, D., Gough, G., Johnson, M. & Cartwright, N. (2000). Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention. *Educational Research*, 42(2):141–156
- Hazler, R.J., Hoover, J.H. & Oliver, R. (1991). Student perceptions of victimization by bullies in school. *Journal of Humanistic Education and Development*, 29: 143–150.
- Kapıcı, E.G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi [Bullying type and severity among elementary school students and its relationship with depression, anxiety and self esteem], *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, yıl: 2004, cilt: 37, sayı: 1, 1-13, 37, (1), 1–13.
- Kapıkıran Acun, N. ve Fiyakalı, C. (2003), Lise Öğrencilerinde Akran Baskısı ve Problem Çözme, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ulaşma tarihi: 08.01.2009, <http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/>

- Karaman-Kepenekci, Y. ve Çinkir, Ş., (2003). Öğrenciler Arasında Zorbalık [Bullying Among Students], *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34: 236-253.
- Kepenekci, Y. K & Çinkir, S. (2006). Bullying among Turkish high school students, *Child Abuse & Neglect*, 30: 193–204
- Kartal, H. and Bilgin, A., (2007). İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Bir Zorbalık Karşıtı Program Uygulaması: Okulu Zorbalıktan Arındırma Programı [An implementation of an anti-bullying program for elementary school students: Bully proofing your school], *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2):207-227. http://eku.comu.edu.tr/index/3/2/hkartal_abilgin.pdf.
- Kartal, H. and Bilgin, A., (2008). Öğrenci, Veli ve Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Akran Zorbalık *Elementary Education Online*, 7(2), 485–495, 2008,
- Kıran-Esen, B. (2003). Akran Baskısı, Akademik Başarı ve Yaş Değişkenlerine Göre Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışının Yordanması [High school students' risk-taking behaviour is predicted by peer pressure, achievement and age variables], *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24:79-85.
- Land, D. (2003). Teasing apart secondary students' conceptualizations of peer teasing, bullying, and sexual harassment. *School Psychology International*, 24 (2), 147–165.
- Nansel, T., Overpeck, M., Pilla, R., Ruan, W., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285, 2094–2100.
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. Washington, DC: Hemisphere Press.
- Olweus D. (1993). *Bullying at School. What We Know and What We can Do*. Oxford, UK: Blackwell.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. [School Bullying], *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2, 531–562.
- Pişkin, M. (2006). Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi I. Şiddet ve Okul: Okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler sempozyumu bildiri özeti. İstanbul.
- Rigby K, and Slee P.T. (1999). Children's attitudes towards victims. In: Tattum DP, (ed). *Understanding and Managing Bullying*, London: Heinemann: 119–135.
- Sapouna, M., (2008). Bullying in Greek Primary and Secondary Schools, *School Psychology International*; 29 (2); 199–213.
- Smith, P.K. (1991). The silent nightmare: Bullying and victimization in school peer groups. *The psychologist*, 4: 243–248.
- Stockdale, M.S., Hangaduambo, S. Duys, D., Larson, K., and Sarvela, P.D., (2002). Rural elementary students', parents' and teachers' perceptions of bullying. *American Journal of Health Behavior*, 26(4), 266–277.